

УДК 070 + 32(477)

О.В. Уліцка

**ПРЕСА ПРО КОНФЛІКТНІ ПРОЦЕСИ В
СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ
ДЕРЖАВОТВОРЕННІ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ “ПОСТУП”)**

Сьогодні у суспільстві спостерігається значне зростання осередків конфліктності. Соціально-політичні конфлікти розгортаються між трьома основними структурами суспільства і в середині них: насамперед влади (законодавчої, виконавчої, судової; сюди можна віднести чиновництво, бюрократію як самостійний соціальний інститут); виробників (різних груп інтелігенції, робітників, селян, студентства, пенсіонерів та ін.); підприємництва (державного, колективного, приватного, українсько-іноземного, спекулятивного, злочинного). Дві останні складають соціальну базу владних структур, політичних рухів, партій, які постійно ведуть боротьбу за вплив на маси, аби заручитися їх підтримкою та симпатіями.

Природно, що друковані ЗМІ як складова масової комунікації, чутливо реагуючи на найменші коливання суспільного розвитку, активно „опрацьовують” конфліктогенні ситуації. Зокрема, одним з продуктивних напрямків роботи періодичної преси за останній час стало дослідження конфліктних процесів, пов'язаних з діяльністю владних структур.

Розглянемо різні підходи преси до вивчення конфліктів в українському державотворенні, причин їх виникнення, умов протікання та результатів. Умовно можна виділити два способи аналізу конфліктних процесів: констатуючий (хронологічний) і по-

лемічний (логічний). Умовно тому, що межі між ними хиткі й рухомі. Адаже динаміку розвитку протиріччя можна пояснити, аналізуючи певний результат цього розвитку, а дослідження завершеної фази об'єкта відтворює послідовність його становлення.

Констатуючий підхід ставить за мету аналіз конкретних умов виникнення конфлікту, часових і просторових атрибутів його розгортання чи, навпаки, згортання. Цей вид аналізу особливо вдалий для відтворення тривалого, затяжного процесу.

У всій палітрі представлених на шпальтах „Поступу” конфліктів для прикладу такого підходу варто виділити один з „найчисленніше” поданих – освітянський. Режим його протікання можна відслідкувати навіть за заголовками газетних публікацій за минулий рік. Наведемо їх у хронологічному порядку: „Страйк учителів відкладено до прийняття міського бюджету” (№3), „Львівські вчителі готуються до страйку” (№7), „Влада переконана, що вчителі не страйкуватимуть” (№17), „Освітяни готуються до страйку” (№23), „Львівським учителям пропонують здатися” (№32), „Освітяни мають намір звернутися до Європейського суду” (№38), „Страйку вчителів уникнути не вдасться” (№41), „Учителі визначили дату страйку” (№45), „Прем'єр-міністр зустрівся з вчителями” (№49), „Учителі розпочали страйк” (№53), „Учителі вийшли на вулиці” (№54), „Михайло Гладій (голова обласної державної адміністрації – О. У.) шукає порозуміння з учителями” (№60) (і після деякої перерви, пов'язаної, очевидно, з літніми канікулами), „Поки що вчителі страйкувати не будуть” (№127), „Учителі погрожують новим страйком” (№160), „Освітяни знову виходять на вулиці” (№173), „Учителі битимуть на сполох” (№192).

Публікації, наведені вище, за жанром, як правило, – замітки, є також інтерв'ю і констатуючі репортажі. Журналісти пунктуально протоколюють максимальну кількість даних, дотримуються хроніки перебігу відкритого конфліктного процесу. Останній існує на поступівських сторінках в реальному часовому відрізьку – від причини до наслідку. У ньому розкриті всі три часових виміри: ретроспектива – причина, сучасний аспект – конфліктна взаємодія, перспектива – результати.

Полемічний підхід звернений не стільки до причин виникнення протиріччя, етапів його розвитку, скільки до дослідження суті самої конфліктності. Характерним є виклад зіткнення

контрастних поглядів з приводу порушених протиріч та їх перспектив.

Зазначений підхід газета обирає, наприклад, при розгляді конфліктної ситуації, що виникла у зв'язку зі знищенням цілісного комплексу історичної пам'ятки – стінописів польського письменника і художника єврейського походження, дрогобиччанина Бруно Шульца та вивезення їх фрагментів до Ізраїлю. До речі, епопея цих настінних малюнків зацікавила ЗМІ багатьох країн світу. Рамкові умови розгортання конфлікту складають своєрідний трикутник: пам'ятко-охоронне законодавство, з одного боку, та державні структури, покликані забезпечити його дотримання, з другого, а ще третя сторона – громадськість, і не тільки українська, а також іноземні державні інституції та їх представники.

На нашу думку, завдяки активній позиції ЗМІ описаний конфлікт зазнав принципової трансформації. З точки зору конфліктологічного менеджменту даний процес можна охарактеризувати наступним чином. За сферою вирішення: з ділового конфлікт перетворюється, не без активної участі преси, як вже зазначено, у морально-психологічний; за формою виявлення: із закритого стає відкритим; за ступенем тривалості: з короткочасного перетворюється на затяжний; за локалізацією: з містечкового розростається у міждержавний.

Почнемо з останнього аспекту. Як стверджує газета „Поступ”, конфлікт, пов'язаний зі „справою Шульца”, спочатку чіткіше викристалізовується на неукраїнській „території”. Так, активно задіяними виступають чільні державні чиновники Польщі на чолі з Президентом і міністром культури, які критикують дії „Яд-Вашему” як акт, що „межує з вандалізмом”, і звертаються до керівників Ізраїлю задля повернення фресок. Крім того, є ще звернення приватної особи до міністра культури держави Ізраїль з домаганням, щоб „Ізраїль вже не забирає решти малюнків”. А на нашій „території”, як каже газета, „благоденствіє”: „У нас повна мовчанка на всіх шаблях владної ієрархії... Чомусь не протестують ані мер Дрогобича, ані посатник Президента на Львівщині, ані сам Президент України... Всі (і органи влади, і громадські організації) немов води в рот набрали...” [№94, 21–27.06.2001 р.]. І ще: „Гіро цю проблему на столичному рівні навіть словечком не обмовився парламентський комітет з відродження духовності та культури” [№89, 12–13.06.2001 р.].

Цікавою видається й така деталь: деякі учасники конфлікту зазначали, що довідалися про ту чи іншу новину щодо його протікання саме від „Поступу”.

Газета слідкує, як розгортається конфлікт далі і як втягує у свою орбіту нових опонентів. Занепокоєння досягло вже і „нашого берега”. Представники громадськості у відкритому листі до Президента, голови Верховної Ради і Прем'єр-міністра України, вміщеному у „Поступі”, наголошують на світовому значенні історичної пам'ятки та необхідності її повернення [№108, 17–18.07.2001 р.].

В епіцентрі конфлікту опиняється місцева влада, дії або бездіяльність якої спровокували конфліктну ситуацію. Вона демонструється читачам не вельми привабливо: дрогобицькі владці „...всілякими інсинуаціями намагалися перекрутити значення шульцевої спадщини та її роль в історії мистецтва ХХ ст., тільки аби вигородити себе...” (№174, 15–21.11.2001 р.). На продовження цієї думки наведемо ще одну цитату: „Польські й українські міністри із своїми деклараціями доброї волі, „шульцезнавці” і „шульцемани” з усього світу... програють протистояння із захланними та примітивними місцевими князьками, безоглядними збирачами пам'яток із „Яд-Вашему”...” (№116, 31.07–02.08.2001 р.). Автор констатує ще одне протиріччя, а саме: у вертикалі державної влади, принципового розходження їх дій. Разом з тим, формула конфлікту виводиться тут дуже масштабно, може навіть аж до боротьби добра і зла... Цим і подібними „моментами”, озвученими багатьма авторами, газета чітко переводить конфліктний процес у сферу моральних відносин.

В одній з останніх публікацій щодо „справи Шульца” високопосадовий державний службовець підкреслив можливість „на найвищому рівні ставити питання про повернення історичного надбання України” (№174, 15–21.11.2001 р.).

Жанрова режисура описаного конфліктного процесу відзначається розмаїтістю: статті, репортажі, інтерв'ю, коментарі, звіт з прес-конференції, тематична дискусія під рубрикою „Питання дня”, відкриті листи, листи читачів, фейлетон. Широке коло авторів цих публікацій. Окрім журналістів, до газетної політики залучаються фахівці, науковці, у тому числі й з-за кордону, мистецтвознавці, громадські діячі, державні службовці, народні депутати, читачі „Поступу”. Заслуговує на увагу і форма подання матеріалів. Усі вони вміщуються у тематичних рубриках-сто-

рінках, присвячених виключно цій проблематиці: „Галицький поступ”, „Арт-поступ”, „Погляд” тощо та тематичних добірок. Такі форми дозволяють детально й різнобічно вивчати джерела, перебіг і суть конфліктного процесу.

Слід зазначити, що вказані підходи до аналізу різного типу протиріч – констатуючий і полемічний – мають завданням розкрити об’єкт у комплексі суперечностей і підвести до запитання: „Як вирішити конфлікт?”. При обох зазначених способах вивчення конфліктних процесів практика газети „Поступ” засвідчує чітку тенденцію до винесення повідомлення про конфлікт у заголовний комплекс.

Найпоширеніші у даному періодичному виданні інформаційні заголовки. Основне завдання їх – дати нову інформацію. З огляду на об’єкт нашого дослідження, такий заголовок – це констатація конфлікту: „Порушення депутатської рівноваги” (№169, 13.10.2000 р.), „ЖЕК готується до страйку” (№112, 24–25.07.2001 р.), „Релігійний конфлікт у Червонограді” (№172, 10–11.11.2001 р.), „У Львові проголошено опозицію” (№169, 13.10.2000 р.), „Влада і учителі не помирилися” (№69, 8–9.05.2001 р.), „Провінційні конфлікти” (№58, 29.03.2000 р.), „Бульдозером на пам’ятку” (№128, 21–22.08.2001 р.), „Акт протесту проти міськради” (№133, 1–2.09.2001 р.).

Завдання мотивуючого заголовка – принадити читача, не виказавши при цьому провідної новини. Тут маємо не такий багатий, але більш цікавий для аналізу матеріал. Розрізняємо заголовки-формули конфлікту, які досить плідно „працюють” на сторінках „Поступу”: „ЛАЗ однією рукою гладять, а іншою – б’ють” (№132, 08.08.2000 р.), „Виграно чи програно боротьбу за українську мову у Львові?” (№119, 15.07.2000 р.), „Свобода творити чи померти у Львові” (№131, 30.08.–05.09.2001 р.). Є також заголовки-припущення: „За тиждень місто може потонути в смітті” (№137, 8–9.09.2001 р.), „Пікетувальники ще з рік пікетуватимуть” (№16, 28.01.2000 р.), дуже часто це запитальні конструкції, як от: „Львів знову поринає в мітингову стихію?” (№7, 12.01.2001 р.), „Відкритість перед пресою закінчилася?” (№68, 5–6.05.2001 р.). Трапляються і заголовки-результати конфлікту, наприклад, з використанням переносного значення слів: „Булька з носа” (№121, 20.07.2000 р.).

Хотілося б сказати про семантичний парадокс у заголовку. У таких випадках парадокс передає і розкриває не протиріччя

загалом, а напруження на певних його елементах. Зображення конфлікту таким чином має на меті найбільш вдало і влучно відтворити множинну суперечливих якостей, властивостей, подій, що характеризують його, і містить гостру інформаційну новизну. До прикладу: „Свобода слова за регламентом?” (№69, 8–9.05.2001 р.), „Різдва на фесері у наметах” (№4, 11.01.2000 р.), „Незалежність для вибраних” (№135, 06–12.09.2001 р.), „І ввійманий – не злодій” (№151, 04–10.10.2001 р.), „Спонсори мимоволі” (№185, 06–12.12.2001 р.), „Франко під пантофлею” (№143, 20–26.03.2001 р.), „У День незалежності Конституція нечинна” (№129, 23–29.08.2001 р.). Крім того, такий характер зображення протиріч дозволяє пришвидшити процес мислення і, оминувши проміжні етапи аналізу, збагнути конфліктність ситуації.

Однак не у створенні семантичних парадоксів полягає завдання журналістів. Автори передають суперечливість дійсності, використовуючи насамперед парадокс буття. На це зорієнтовані способи інтерпретації конфлікту. Він може бути поданий у цілеспрямованому підборі фактів, які говорять самі за себе, і в авторському коментарі, і в коментарі зацікавлених осіб чи третьої сторони, і в документі тощо.

Парадокс буття відслідковується в інформаційній статті, яку ми вже згадували, „ЛАЗ однією рукою гладять, а іншою – б'ють” (№132, 08.08.2000 р.). Йдеться про те, що український уряд, піклуючись про транспортне обслуговування у великих містах, суттєво зменшив мито на ввіз автобусів з-за кордону. Зміни, передбачені постановою Кабінету Міністрів України, поширюватимуться на ввезення як нової, так і вживаної техніки. Разом з тим автор нагадує, що Україна має власний автобусний завод, який довів свою конкурентоздатність, підписавши, наприклад, контракт із Київською міською адміністрацією про постачання автобусів. ЛАЗи сьогодні здатні конкурувати і за ціною з будь-якими імпортними зразками.

Парадокс з життя маємо й у замітці „Наметове містечко страшне не владі, а пам'ятникам”. На десятому році державності України „...міська влада та суд посилаються на Указ Президії ВР СРСР „Про порядок організації та проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР” (№14, 25–31.01.2001 р.).

Автори цих матеріалів підводять читачів до висновку, що дії органів влади, прийняті ними документи завдають шкоди економії, створюють у суспільстві осередки конфліктності, у тому числі і приховані, негативні наслідки яких населення пов'язуватиме з некомпетентністю дій урядовців. У наведених публікаціях немає жодних коментарів, конфліктність ситуації окреслюється виключно подачею фактичного матеріалу.

Активну участь в суспільних протиріччях засвідчує широкий спектр „конфліктної” рубрикації. Йдеться про рубрики до газетних матеріалів, основним повідомленням в яких є конфліктний процес чи конфліктна ситуація. Подамо (вибірково) приклади цих завжди однослівних рубрик. Амплітуда тут значна: від статичних („непорозуміння”, „суперечки”, „неузгодженість”, „протистояння”) до динамічних („сутички”, „спротив”, „активний спротив”, „чвари”, „пристрасті”, „непокора”, „протест” і „протести”, „пікети”, „пікетування”, „страйк”, „опозиція”, „контрреволюція”, „контрвипад”, „бунт”, „бій”, „битва”, а також „війна” з варіантами: „кадрова війна”, „енерговійни”, „ефірні війни”, „інформаційна війна”.

Акцентуючи читацьку увагу на конфлікті, готуючи до сприйняття й оцінки останнього, такі рубрики несуть відомості про суть конфліктного процесу. Рубрика тут – це сконцентрована, спресована інформація про реальне протиріччя, часто вказує на кульмінацію конфлікту і підтверджує необхідність вирішення останнього.

Досвід газети „Поступ” щодо діяльності у конфліктогенних точках суспільного життя, який ми частково окреслили, вказує на великі можливості преси у формуванні конфліктологічної культури.

Вивчення практики газети дозволяє стверджувати, що конфлікт, представлений у ЗМІ, не менш важливий, ніж безпосередньо конфліктна взаємодія. Друковані засоби масової інформації як невід’ємна частина комунікаційної сфери в цілому виступають не тільки важливим фактором формування конфліктологічного мислення, але й своєрідним соціальним простором, в якому воно розгортається. Звідси, можна розглядати конфліктний процес як явище двояке. Він означає і реальне соціальне протиріччя, і подання цього протиріччя на сторінках газети, його інтерпретацію.

Від того, як газета показує конфліктні процеси в українському державотворенні, залежить певною мірою те, як вона впливає на них, тобто, як вона сама їх продукує. Друковані ЗМІ виступають каталізатором конфліктних процесів, оскільки звертаються до важливих суспільних протиріч і активно діють задля згортання чи, навпаки, розгортання останніх. Преса, як і комунікаційна сфера в цілому, може бути і регулятором взаємин з владними структурами та їх представниками: як інструментом зміцнення довір'я, так і засобом „роздмухування”, підсилення ворожнечі, непримиренності, неприйняття.